

Berentés Tamás

NYOLC ÉV A SZÖGESDRÓTOK ÖLELÉSÉBEN

A hatodik résszel folytatjuk a szerző háborús naplójának közlését

V

Az Őshaza varázsa. Száműzöttek ösvényén. Láger a rengetegben: Palom. Isten tenyerén. A 2-ik műszak.

Alexikonok szerint a Tajga nem más, mint Európa és Szibéria északi területeinek főleg nyíresekkel és fenyvesekkel borított szubarktikus övezete. Magyarán: szinte érintetlen szépségű táj, erdők övezte, folyóktól szabdalta régió.

De a miféleknék a Tajga egészen mást jelentett, mint a szűzies természet gyönyörűsége látványát, amely a maga megejtő varázsával felüdíti a lelket, amelytől a vér megpezdül, a szív szaporábban dobog, s az ember úgy érzi, hogy a csodásan tiszta légből ereibe friss erő árad, egész valója megifjodik s nincs akadálya, amelyen ne volna képes győzedelmet venni.

És valóban : ez volna természetes reakciója minden egészséges, korombéli ifjúnak, aki a természet iránt vonzódást érez, akit lenyűgöz a végtelen rengeteg szelíd, csendes szépsége, harmóniája.

Ameddig a szeme ellát : végtelen erdők mindenfelé. A táj szelíd dombokkal, széles völgyekkel változatos. Konvojunk - három teherautónyi fegyenc - földúton halad, követve egy-egy folyócska völgyét, majd felkapaszkodok a vízfolyásokat elválasztó hátságokra, hogy a túloldalon egy másik lankára leereszkedjék.

A lég tiszta, a májusi napsütéstől éledni látszik a természet; szaporán csöpörész a faágakon olvadásnak induló hó, kis erecskék keresik útjukat az avar közt. Itt ott már megcsillan egy-egy szabadabb vízfelületen a napsugár...minden a tavasz jöttét hirdeti.

Ami szemünk mindezt látja ugyan, de a látvány lélekig nem hatol. Dideregve kuporgunk nyirkos vattásruhánkban, elgémberedett tagjainkat - hely hiányában - mozdítani sem igen tudjuk. Éhesek és összetörtek vagyunk. A rázós rakfelületen zötykölődünk

reggel óta, és a nap már lenyugvóban van, amikor megérkezünk aznapi]ticélunkhoz.

A kép megszokott : a négyzeres drótkerítéssel övezett, a sarkokon őrtornyokkal ékes láger. Nem túl nagy: néhány barakk veszi körül a központi térséget : ennek életbevágó fontossága van...ez a „Proverka” - a számbavétel helye. A zónán kívül az őrség barakkjai ugyanúgy festenek, mint a mieink.

Az ismert vezényszavak ösztökélnek a leszállásra, ami nem is olyan egyszerű feladat. Képtelenek vagyunk felegyenesedni az egésznapos guggolás után. Szerencsére az őrség rutinos efféle ügyekben: egyszerűen lesöpörnek minket a platóról. Sorakozó ötösével, majd bemegyünk a zónába (a láger területére) s onnan a részünkre kijelölt barakkba. Szerencsére a barakk száraz, s a vashordóból kályhává átalakított tákolmány jól átmelegíti a helyiséget. Hamarosan kongatják a vasat, a konyhán megkapjuk tányér levesünket, mely ebéd és vacsora is egyben.

Talán két-három napot töltöttünk itt el, a láger nevére nem emlékezem. Ez is ún. „Pereszilnij punkt” - elosztóhely volt. A kiépített út eddig tartott. Most jut eszembe : találkoztam itt egy fiatalemberrel, valamelyik balti államból való volt. Balkezét csuklóból fejszével levágta. Tette nem a véletlen műve volt, öncsonkításnak minősítették, ezt a fiú nem is tagadta. Húsz évre szóló büntetéséhez így még tízet kapott. Elmondása szerint még az eredeti húsz évet sem élte volna túl - Ő maga akkor húsz éves lehetett és úgy ítélte meg, hogy a kegyetlen körülmények között, tehát a külső munkán húsz esztendő „teljesíthetetlen”. Egy megoldás van : invalidusnak lenni - nyomorékká tenni önmagát...meg is tette. Így a zónán belül dolgozott : ő takaríthatta azt a barakkot, ahol néhány napot eltölthettem. Azt, hogy hogyan lehet egy kézzel söpörni, szemetet hordani, padlót felmosni, fűteni...ez senkit nem érdekelt. A fiú mindezt megcsinálta azért, hogy maradjon a zóna melegében, hogy ne kelljen a fakitermelő munkán, a bányák

mélyén, a BAM - a Bajkál-Amur vasútépítkezésen, csatornák építésénél (mint pl. a hírhedt BELAMOR-KANAL is volt) elpusztulnia.

Ennek a fiúnak a testvérével néhány nap múltán találkoztam abban a lágerben, ahová sorsom vezetett, és beszámolhattam a fiúval folytatott beszélgetésünkről.

Néhány nap múltával aztán etápunk ismét mozgásba lendült. Kora reggel indultunk útnak. A fák között még sötét volt, amint a keskeny ösvényen kettesével bandukoltunk az élen haladó két katonát követve. Mindketten kutyát vezettek, akár csak a menet végén nyomunkban baktató őrk is; ők négyen-öten lehetnek csupán. Mi pedig, az őrzöttek lehettünk talán negyvenen is. A menetoszlopunk hossza elérte a 70-80 métert, az ösvény sokhelyütt kanyargott és így az őrség nem láthatta végig kigyózó sorunkat. Ez igen szokatlan volt számomra : nem álltam állandó, folyamatos megfigyelés alatt - időről időre nem voltak láthatóak az őreink sem. Szinte - úgy éreztem - tálcán kínálják a szökés lehetőségét. Később megértettem, miért ilyen „laza” itt az őrzet. De erről majd később.

Most bandukolunk a lassan világosodó, de napközben is félhomályos rengetegben. A hó derékig ér, pedig május közepén járunk. Ezt jól megjegyeztem, mert annyira szokatlan volt még számomra. Későbbben megtapasztalhattam, hogy olyhelyt, hová napsugár nem hatol a hó csak vékonyodik a rövid - három hónapi tartó nyár idején; elolvadni nem képes.

Az Ural éghajlata igen jónak mondható. A levegő tiszta, pormentes. A kazahsztáni állandó erős szélnek itt nyoma sincs : a kémények feltörekvő füstjét még szelőlő is csak nagyritkán dönti meg. Nyilván a magas fák azok, mik a lég áramlását lefékezik, s elviselhetővé teszik az erős hideget. Nem ritkán - 40 alá süllyed a hőmérséklet, de mondhatom elviselhetőbb, mint a kazah felföldi szélviharban a - 25 fok. A tél szeptember elején beáll, és teszi ezt szinte átmenet nélkül. A tavasz május vége, a nyár június, július és augusztus közepéig tartó. Az őszi időszak : augusztus második fele és szeptember eleje az rettenetes.

Lehajtott fejű, szóvalan, mogorva, szürke emberek hosszú, kigyózó sora. Némelyek vállán átvett zsák lóg - benne némi száraz kenyérdarab, kisebb zacskóban valami kásának való, kanál, só, mahorka... esetleg meleg kapca, egy jobb ing, vagy pulóver, ami hazai csomagból való lehet. De ilyen krózus kevés akad. Legtöbbszörük magán hordja amiye van.

A menetet szánkó zárta le, ezt két kistermetű ló húzta. Az élelmünkkel, no meg az őrség holmijával volt megrakva.

Minden reggel megkaptuk a napi fejadagunkat: 2-3 db arasznyi szózott haldarabka, egy kiskanál cukor és 65 dkg kenyér volt a norma. Ehhez még reggel és este járt félliter forróvíz.

Ami a kenyérrel illeti, el kell mondanom, hogy ez volt a legfőbb táplálék, az életbenmaradás záloga. Ez volt a lágerélet kemény valutája; ezért tűt-cévnát, dohányt, meleg kapcának való rongyot lehetett kapni. Egy darab időre elverte az éhséget, ha egyszerre befalta az

ember a napi adagot. Állagát, ízét hiába is írnám le; mostani hazánkfia, ha ránézne : nem tudná, mit lát. Tapossuk tehát a havat, szorosan egymást követve a kanyargó és hol kiszélesedő, hol összeszűkülő ösvényen. Napközben egyszer megállunk : pihenő. Ha még van valamink, amit netán reggel félretettünk, azt most megesszük. Akinek van az rágyújt - hárman is jutnak egy sodrásnyi mahorkára. A felhők mögül kisüt olykor a nap; ilyenkor délidőtájt nagy cseppekben hull reánk a fákról olvadó hó leve - a vattásruha itatóspapírként szívja magába a nedvességet...ruházatunk nyirkos és nehéz. Aki csak teheti kiül a napra. Szerencsénkre az őrség is igyekszik a déli pihenőre egy-egy kis tisztást választani.

Most, hogy szót ejtettem az őrségről, eszembe jut: feltűnő volt számomra az őrszemélyzet magatartásának lassú, de érzékelhető változása. Eddig alig tapasztaltam, hogy emberszámba vettek volna minket; irántunk tanúsított érzületük ellenséges és gyűlöletteljes volt. Itt viszont - ahogy mind beljebb hatoltunk a Tajgába - mintha felengedett volna a feszültség közöttünk. Az etáp létszám kb. 35-40 fő lehetett, ők talán ha ötven voltak. A vállukon sem géppisztoly volt, csak puska. Igaz, voltak kutyáik is - de egész úton végig a hangjukat sem hallottam. Azután azt is észre kellett vennem, hogy a pihenőkön megengedték nekünk azt, hogy ki-ki kereshetett magának száraz üllőhelyet: nem kellett a hóba leülnünk ötösével, mint eddig. Néhány lépésnyire ültek tőlünk és csendben beszélgettek. És hozzánk is beszéltek : parancsaikat így is teljesítettük - hisz azzal mindenki tisztában volt, hogy más lehetőség nincsen, ha életben akar maradni.

Jócskán alkonyodott, amikor egy tisztáson megpillantottuk szálláshelyünket : egy szabályos négyszögű, ölnyi magas cölöpkerítés kapuján belépve, egy félig földbeásott jókora akól előtt állítottak meg minket.

Hatalmas lakattal lezárt, masszív ajtót tártak föl előttünk. Az élen haladó páros egy-egy vastag fagyúgyertyát kapott a kezébe, és annak sárgás fényénél léptük át a kopott küszöböt. Ahová most bejutottunk egy kisebb előtér volt, két parányi ablakkal az alacsony mennyezetnek közvetlen közelében. Innen egy másik, erősen vasalt, szemmagasságban kis ablakocskával el látott, gerendákból ácsolt ajtón át léphettünk be a reánk váró, éjszakai szállást adó ablaktalan zárkába. Az ajtón belépve, szemünk lassan hozzászokott a két gyertya - karvastagságúak voltak és sárgák - pislákoló fényéhez : a veremben, körben a fal mentén deszkából ácsolt priccst várt minket. A mennyezetet néhány, gerendákból ácsolt oszlop tartotta. Ugyancsak gerendák képezték a verem oldalait és fődémét is. Két ellentétes sarokban kisméretű, felfelé nyíló szellőző-kürtő szolgált a levegő cseréjéhez. Maga a helyiség éppen csak olyan magas volt, hogy fel tudtunk benne egyenesedni. Ami a berendezést jelentette, a körbefutó priccsen kívül még egy nagyméretű „parása” (fából, vaslemezből való vödörféle, két füllel) szolgált a kényelmet - nagy szerencsénkre: fedele is volt.

A mennyezetről két L alakban meghajlított lapos-

vas lógott le : ezek töltötték be a lámpa szerepét. Alsó, vízszintes lapjuk felnyúló tuskében végződött - erre szúrták a kapott gyertyákat. A mennyezet itt vastagon koromos volt. Fűtés nem volt, a félig földbeásott veremben az emberi testek együttes kipárolgása pótolta azt. Sikert az egyik szellőzőhöz közel éjszakára befészkelnem magam, és az álom hamar elnyomott.

Másnap reggel ismét megkaptuk a kenyeret, a mhalat és a kanálka cukrot. Adtak csáját is - vagyis forróvizet - ami igen jól esett. Aztán sorakozó - itt kettesével - a „Miatyánk” - majd a „Pirjot! Sagom mars!” - és elindultunk, s mentünk estig - a következő akólig. Gondolom valaki, valamikor - nyilván szakértője a szakmának - meghatározta, hogy gyalogmenetben az elítéltek hány versztávolságot kötelesek naponta megtenni; az „aklok” ennek megfelelő helyeken épültek meg. És ímé : mily hasznosnak bizonyulnak ma is.

Harmadik napunk ugyanígy telt el. Őreink nem hajszoltak, nem ordítottak velünk. Tettük a dolgunkat és ők is. Már tudtuk, hogy mindenképpen el kell érjünk a következő „akol”-ig, szedtük a lábunkat. Ennek jutalma a bőségebb déli pihenő, ahol szabad volt egy kidőlt fa törzsére leülni, s a korai napsugárnak szürke arcunk megmutatni...milyen kevés is kell egy fajtánkbélinek a boldogsághoz. S most még nem is szóltam a kis darab ragacsos fekete kenyér, meg a néhány korta forróvíz örömről...ha ehhez még hozzáadjuk azt a néhány szippantásnyi mahorkát ami netán „leesik” : ez már a kész mennyország.

Negyednapra megérkeztünk, s a nap lenyugvó sugaránál megpillanthattuk lágerületünk elkövetkezett állomását : ímé a Palom...

A szabványnak megfelelően kiépített láger egy domb oldalában épült meg. A négysoros drótkerítés oszlopai, a barakkok, a zónán kívüli néhány lakóház, a parancsnokság, a villanytelep és a „Magazin” - itt liszt, cukor, mahorka, gyufa, konzerv, étolaj volt kapható - építőanyaga a helyben kitermelt és feldolgozott fűrészárú volt. Nem volt nagy a láger, talán 300/400 m-es lehetett. Egész „lakossága” nem tett ki többet 4-500 fegyencnél, és az őrszemélyzet létszáma sem lehetett több mint 30-40 fő.

A barakkok erős fenyőgerendából ácsolt, jól tömített, cölöpökön nyugvó épületek voltak. Belső tagozásuk szerint két nagy teremből - egy-egy brigád számára -, egy előtérből és egy kisebb fülkéből állottak /e kis fülkében lakott a barakk előjárója/. A brigádok termében fából ácsolt, emeletes, négyszemélyes priccsek állottak, ezekben hemzsegték a poloskák. Minden tavaszon, nyáron folyt ezeknek az irtása - természetesen a „10-ik napon” - de nem sok sikerrel. A poloskák vidáman vettek meleg fürdőt és még virgoncabbá váltak az u.n. forrázást követően. Nem volt ellenük védekezés; engem viszont kiváltképp kedveltek. Rabtársaim szerint akinek édes ízű a vére, azt előnyben részesíti minden vérszívó : hát ezek szerint az én kevéske vérem cukorédes lehetett.

Minden a szokott módon ment : ácsorgás, sorakozó ötösével, átvétele a formulárokhoz és a hozzátartozó emberféléknek. Majd a zónán belül

szétosztásunk a brigádok között (a „kiesett emberanyag” feltöltése folyamatosan történt, általában negyedévenként érkezett egy-egy a miénkhez hasonló szállítmány). Kijelölték a barakkunkat, a fekvőhelyünket a „Vagonkán” - így nevezték az emeletes priccünket. Majd következett az „úzsín” - a vacsora - a szokott káposztaleves : emlékszem, hogy igencsak ízlett, mivel napok óta nem ettünk meleg ételt.

Másnap kivonultunk a munkahelyünkre. Az őrség elég rutinos volt, gyorsabbak voltak a számolásnál. Egy-egy brigádot általában két órát vett át, kutyák nem voltak. Volt brigád is, amelyhez fegyvertelen felügyelőt osztottak be őrizőként; ez az ember még maga is fegyenc volt, de már csak 2-3 év hátralévő büntetéssel. Hamarosan megvilágosodott előttem, hogy még ez a gyenge őrizet is szinte felesleges volt : a Tajga őrszög bennünket, mindennél hatásosabban. Innen a leggyengébb lett volna megszökni : a munkaterületünket nem vette körül drótkerítés, őrtornyok sem voltak. A brigád megkapta feladatát az eligazítás helyén és elvonult, tette a dolgát. Az őrség pedig tett, amit akart; maradhatott a majdani gyülekezési helyen, de mehetett az egyik brigáddal is. Rendszerint elüldögéltek a tűz mellett, látzólag velünk mitsem törődve.

A munkaidő 12 óra volt itt is, de ebbe beleszólta természet rendje : télen a nap korábban lenyugodván a rengetegre ráborult a sötétség - világítás meg nem volt. Így aztán a kivonulás még teljes sötétségben történt, és amíg látni lehetett addig dolgoztunk. Munka végeztével szólt a „zvonok” - ráverték néhányat egy dróton függő sítárhoz - ekkor mindenki igyekezett a gyülekezési helyre. Ajánlatos volt odaérni, mert a lemaradókat a többiek neheztelése várta - néhány rúgás, a hozzátartozó szitkok özönével. Ha számbavételünk közben megtörtént, szedtük a lábunkat „hazafelé”. Bár fáradt volt mindenki, mégis: a visszaút rövidebb időt vett igénybe, mert amelyik brigád előbb érkezett a láger kapujához, az előbb léphetett be, s előbb jutott darab kenyérhez és a tányér leveshez.

Múltak a napok, május vége felé járt az idő. Brigádomból a fatelepre járt, ahová a termelőhelyekről, kiépített magas töltéseken - hócsúszdán - érkezett a fenyőörök. Néhányunknak az volt a feladata, hogy a már olvadozó csúszdát - mely a fatelep belsejébe, a rakatok közé vezetett - karban tartsa. Ez abból állt, hogy havat lapátoltunk a szükséges helyekre és az elakadó szánokat - amelyek hasonlatosak voltak rakományokkal egy négytengelyes vasúti vagonhoz és rakományuk 8-10 m rönköt tett ki - ismét mozgásba hoztuk.

Egyik szép, tavaszi napon, amikor a nap éreztette már erejét, és az olvadás az átlagosnál is több munkát adott, a szokott munkámat végeztem : a töltés oldalára lapátoltam a havat, mely átkozottul nehéz volt; csorgott a hó leve végig a lapátom nyelén, befolyt a vattaskabátom ujján át - a karom mentén, mert hogy a töltés 2-3 m magas volt, én meg annak aljában birkóztam a latyakos hóval.

Tudni kell azt is, hogy ezek a rakományok kísérő nélkül, magukra hagyatva, pusztán gravitáció jóvoltából csúsztak lefelé az elmésen kialakított hótéknőben, a töl-

tés koronáján. A szánok jéggé tömörítették a kanyargós pályát, melyek - amíg csak az olvadástól végképp alkalmatlanná nem váltak - az év nagy részében híven teljesítették feladatukat. Szabályos időközökben érkeztek a szánok, úgy 6-8 percenként - úgy, ahogy - néhány kilométerrel feljebb-megrakták őket. Dél felé járt már az idő, a vattaskabátom teljesen átázott. Az éppen elhaladt rakomány megrongálta a pályát, igyekezni kellett a lapátolással. Emlékezem arra, hogy elhatároztam, ledobom a kabátomat - csak ezt a sérülést kijavítom : a gödröt feltöltöm hóval és jól ledöngölöm. Annyi időm még lesz a következő szerelvény befutásáig.

Nehéz munka volt. Minden lapát vizes, dögnehez hóval fel kellett kapaszkodnom a töltés oldalán, majdnem a koronáig. Ott lecsapni, döngölni, majd vissza a következő fordulóra. A kanyarban feltűnt a szerelvény, amint lassan és méltósággal közeledett, roppant terhét hordva. Megállítani nem lehetett volna; volt még legalább egy percnyi időm, hogy még egy fordulót megtegyek. Sikertől is. Jól ledöngöltem az általam kijavítottak vélt pályát és igyekeztem lefelé, minél távolabb kerülni. Már a töltés lábánál voltam, amikor a hátam mögül tompa, mély dübörgéssel lezúdult a rakomány. Erős ütés érte a vállamat és arccal előre estem a még jó félméteres hóba. Teljes csend vett körül, nem kaptam levegőt. Ösztönösen, balkézssel elkapartam arcom elől a lucskos havat és fejemet sikerült kissé felemelnem. Beszorult jobbkezemet is ki tudtam szabadítani. Jobbkézszel is tovább dolgoztam, deréktől a felsőtestemmel annyira vittem, hogy oldalvást fordulva megadatott felfelé pillantanom...

Ismerős valakinek a „Marokkó” társasjáték? Az ember kezébe vesz egy maroknyi pálcikát, s aztán azokat elengedve, a halmazból úgy kell azokból egyet egyet kiemelni, hogy közben a többi mozdulatlan maradjon...

Most én feküdtem a pálcikák alatt. Csakhogy ezek a „pálcikák” nyolcméteres, többmázsás rönkök voltak egyenként.

Mozdulni sem mertem. Tisztában voltam helyzetemmel. Már az is kész csoda volt, hogy életben vagyok. A rönkök egyensúlyban vannak, ha megkísérelném, hogy közülük valahogyan kibújjak, megbonthatom ezt az állapotot. Tehát maradni kell és nem mozogni. Aztán majd meglátjuk.

Közben odaértek rabtársaim. Egyik kérdezi : - Ki van alatta? -Valami magyar, nemrég jött az utolsó etáppal. -No, szegény, ez megdöglött. -Mit csinálunk? -Ki kell húzni mindenképpen, még azt hinnék, hogy meglépett! - így folyt a társalgás fölöttem. Itt volt a végső pillanat, hogy megszólaljak : Húzzatok ki! Húzzatok ki! - kiáltottam. A meglepetés, a csodálkozás moraja volt a válasz. Hamarosan ott voltak az őrségből is jópáran...ilyet még nem láttak : egy rabra rázúdul egy vagonnyi rönk, és az a szerencsés fickó egy-két karcólással megússza... Hihetetlen! - mondták többen is, miközben egyenként, nagy vigyázattal emelték le egymásról a nehéz rönköket... „Ha már túlélte, nehogy mi öljük meg!” - mondtotta az egyik; ezt igen jó volt hallani. Közben az őrség telefonált, hogy állítsák le a szánok

siklását. Jóideig eltartott, amíg kihúztak a legalsó rönk alól. Itt aztán kiderült, hogy ez mentett meg a biztos haláltól: a fejemtől talán egy méterre - de még a hó alatt - állott egy jó félméteres törzs; aki ezt valamikor bennehagyta az anyaföldben, nem hajolt le a földfelszínig : így kényelmesebb volt neki a fűrészelés. Az én rönköm volt az, amelyik vállonütött, s aztán végével fennmaradt ezen a kiálló törzskön, én meg alatta feküdvén védve voltam. Ha csak egyetlen rönk is akadálytalanul zuhan rám, csontjaimat gyufaszálként töri össze.

Az Isteni Gondviselés mentett meg.

Anyár végén - augusztus utolsó napjaitól - brigádommal a kisvasúti pálya karbantartását végeztük. Ezt a munkát éjszakai műszakban volt gazdaságos a lágernek vélünk végezteni, hogy ne gátoljuk a nappal lebonyolított vasúti szállítást.

A fatelep és a fakitermelő helyek között, valamikor a szomszédos lágerek között szövevényes pályán kisvonat közlekedett. (Akkor már jól tudtam olvasni az orosz szöveget: a kis gőzmozdonyon díszes fémtábla hirdette, hogy ez a mozdony a prágai gyár ajándéka a dolgozó szovjet nép számára.) Nyáron, olvadáskor a pálya állandóan süllyedt, lévén a talaj ingoványos. A pályák karbantartása ilyenkor volt a legnehezebb, mivel a síneket állandóan szinten kellett tartani - ellenkező esetben a mocsár elnyelte volna vonatostul az egészét.

Így aztán éjjel - amikor nem volt közlekedés a vonalakon - erősfényű lámpák világánál, a megemelt talpfák alá cölöpöket dugtunk, vagy a pálya mellől földet, agyagot lapátoltunk.

Az embertelenül nehéz agyagot lapátolni az állandóan szemerkélő esőben:önmagában is kínzó szenvedés volt. Egy-két órán belül a vattás-ruha megszívta magát nedvességgel. Fázott, didergett benne az ember... így aztán lapátolt - amíg bírta. De legalább ilyen szenvedést jelentett számomra a milliárdnyi szűnyog. Olyan aprók voltak - míg meg nem szívták magukat - hogy nem is voltak láthatóak. Jólakott állapotukban akkorák voltak, mint egy jókora gombostű feje. Hiába próbáltam rongyos gúnyám ujját szorosra fűzni, mindenhová bejutottak. A lámpák fénye kilométerekről is oda vonzotta őket, és valóságos felhő vett körül bennünket belőlük. Még az sem tudott vigasztalni, hogy őreinket ugyanúgy gyötörték mint minket... azaz annyira mégsem, mert ha csak tehettek tűz mellé álltak, s a füst némi védelmet nyújthatott. No meg nem kellett lapátolniuk a ragadós, nyúlós agyagot - faággal hessegették magukról az apró vérszopókat.

Ezen a munkán kivétel nélkül mindenki végsőkéig lepusztul előbb-utóbb. Hogy ez mit jelent, csak az tudja igazán aki szemtől szembe látott ilyen lényeket. A Palom parancsnoka ezért nem ment el a végsőkéig : a „2-ik” műszak embereit folyamatosan cserélte. A nyári időszakban két váltás volt, és így elkerülte idő előtti pusztulásunkat, a rábizott gazdasági egységre nézve hátrányos következményeit.

Talán két hónapot húztam ki ezen a munkán : csont és bőr voltam, amikor végre leváltottak onnan.

(Folytatjuk)